

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil INALCIK p. 171-198, March, 2013

Vize Sancağı Dirlikleri (1530-1568) Fiefs in the Sandjak of Vize (1530-1568)

Yrd. Doç. Dr. Volkan Ertürk
Namık Kemal Üniversitesi- Tekirdağ

Öz: Bu makale Osmanlı Devleti'nde Vize sancağının ilk çağlardan Osmanlı dönemine kadar olan tarihçesini özetleyerek, 1530 ve 1568 tarihli defterlerin imkân verdiği ölçüde Vize sancağındaki dirlikleri sistematik bir şekilde incelenmektedir. Buna ilaveten bu dirliklerin kimler tarafından tasarruf edildiği, dirlik gelirlerinin cinsi, miktarı ve dirliği tasarruf eden kişilerin tasarrufunda olan köylerin isimleri, tablolarda ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu çalışma göstermektedir ki, Vize sancağının İstanbul'a yakın olması ve üst düzey devlet yöneticilerinin bölgede bulunan has gelirlerini kolayca kontrol edebilmesi nedeniyle padişah ve üst düzey devlet yöneticilerinin hasları sancağın toplam hâsılatı içinde önemli bir yekûn teşkil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vize, Dirlik, Osmanlı Devleti,

Abstract: This paper summarizes the history of Vize from the ancient times to the Ottoman Empire, and systematically examines the fiefs in Vize within the bounds of possibility provided by the tax registers of 1530 and 1568. Furthermore, the tables in this paper detail those who benefited from these fiefs, the types and amounts of fief incomes, and the names of the villages that were at the disposal of the beneficiary of the fiefs. This study shows that because of its close proximity to Istanbul that made it easier for the upper level Ottoman bureaucrats to control their revenues, the revenues of sultan, and upper level Ottoman bureaucrats made up a large portion of revenue in Vize.

Key Words: Vize, Fief, Ottoman Empire

Giriş

Yıldız Dağlarının güney eteklerinde bulunan ve günümüzde Kırklareli ilinin sınırları içerisinde yer alan Vize şehrinin tarihi geçmişi antik çağlara kadar dayanmaktadır. Eski çağlarda Bizye olarak bilinen Vize şehriden ilk kez Theopompos, M. Ö. IV. yüzyılda Ast'ların bölgesindeki en büyük yerleşme merkezi olarak bahsetmektedir.¹ Strabon, Vize'nin Trak kabilelerinden Astlar'ın başkenti olduğundan söz ederken, bir diğer antik coğrafyacı Plinius ise Vize'nin Trak krallarının ikamet ettiği bir yer olduğunu belirtmektedir.² Romalılar, M.S. 46'da Trak krallarının hâkimiyetlerine son vererek Vize'yi kendi topraklarına

¹ Mustafa H. Sayar, "Eski ve Ortaçağlarda Vize (Bizye) Tarihi ve Anıtları", *Vize II. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İstanbul 2005, s. 41.

² Mehmet Akif Ceylan, "Vize'de (Kırklareli) Yerleşmenin Gelişimi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, İstanbul 2011, s. 53-54.

katmışlardır.³ Romalılardan sonra Osmanlı hâkimiyetine kadar Vize şehri Bizans yönetiminde kalmıştır.⁴

XIV. Yüzyılda Bizans'ın iç karışıklıklarından istifade eden Osmanlı Devleti, Süleyman Paşanın yönetiminde Rumeli bölgesine geçerek Çimbi kalesini ele geçirmiştir.⁵ Tüm Balkanları fethetme siyaseti izleyen I. Murad bu siyasetine dayanak noktası olarak Edirne'nin fethini görmekteydi. Sultan I. Murad yönetiminde ilerleyen Osmanlı ordusu Çorlu, Burgaz, Babaeski kalelerini ele geçirdi.⁶ Fetihlere devam eden Osmanlı ordusu daha sonra Kırkkilise'yi kuşatmış, bu kuşatma devam ederken I. Murad'ın isteği üzerine Vize şehri Mihaloğlu tarafından 1368'de fethedilmiştir.⁷ Çalışmalarında Osmanlı kroniklerini yabancı kaynaklarla mukayeseli olarak kullanan Halil İnalçık, Vize şehrinin fethinin 1369 baharında gerçekleşmiş olması gerektiğini ifade etmektedir.⁸

Osmanlı idari sistemi içerisinde Vize, Doğu Trakya bölgesinde bulunmaktaydı. Coğrafi, askeri ve stratejik olarak önemli bir konumda olan Vize sancağı İstanbul'un en önemli müdafaa hatlarından birini oluşturmaktaydı. Bundan dolayı Osmanlı Devleti, Avrupa'ya yönelik fetihlerde önemli bir stratejik konuma sahip olan Doğu Trakya'yı, bütünüyle askeri bir organizasyona dâhil ederek Vize livası olarak teşkilatlandırmıştır. Diğer taraftan Vize livası, İstanbul'dan başlayan ve Avrupa içlerine kadar giden sağ, orta ve sol kol yol sistemine dâhildir. Sağ kol üzerinde bulunan Vize bu açıdan da önemli bir mevki işgal etmektedir.⁹

Vize sancağı Rumeli Beylerbeyliğine bağlı bir sancak olup Gelibolu'dan sonra Rumeli eyaletinde ikinci sancak merkezi olmuştur. Doğu Trakya, Osmanlı Devleti tarafından tamamen fethedilmesinden sonra yeni idari taksimatta Vize, Kırkkilise ve Çirmen olmak üzere üç sancağa ayrılmıştır.¹⁰ Bununla beraber Osmanlı Devleti Rumeli'deki fetihleri müteakiben bu bölgenin Türkleştirilmesi için önemli girişimlerde bulunmuş, Anadolu'dan getirttiği göçmenleri bölgeye iskân ederek yeni köylerin kurulmasını sağlamış, harap yerleri imar ederek

³ Kadir Öztürk, *Bütünüyle Vize Tarihi, Coğrafyası ve Turistik Önemi*, İstanbul 1959, s. 23-25.

⁴ Osmanlı Devletinin, Vize ve çevresinin fethedilmesinde Bizans'a karşı mücadelesiyle alakalı daha geniş bilgi için bkz. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1986.; Şerif Başta, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461), Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, Ankara 1989.

⁵ M. Münir Aktepe, "Osmanlıların Rumeli'de ilk fethettikleri Çimbi Kal'ası", *Tarih Dergisi*, I/II, İstanbul 1950, s. 285-297.

⁶ Aşıkpaşazâde, *Tevarih-i Al-i Osman*, İstanbul 1332, s. 53.

⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih*, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1999, s. 136-137.

⁸ Halil İnalçık'a göre, "770/1369 kışında Sultan Edirne sarayında kalır. 770/1369 baharında Sultan Bizans'a karşı yeniden harekâta geçerek Trakya'da Istranca (bugün Yıldız) dağları eteğinde önemli Pınarhisar, Kırkkilise ve Vize kalelerini ele geçirir. Kırkkilise karşı koyduğu için savaşan Rum askerini kılıçtan geçirir. Sultan Kırkkilise'yi kuşatırken Mihaloğlu doğuda Vize kalesi üzerine gider. Pınarhisar ve Kırkkilise'nin teslim olmaları üzerine Sultan Vize üzerine gelir. Bir ay direnen kale sonunda teslim olur.", Halil İnalçık, "Polunya (Apollunia)- Tanrı-Yıkdığı Osmanlı Rumeli Fetihleri Kronolojisinde Düzeltilmeler", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 49-50.

⁹ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s. 123.

¹⁰ Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, s. 6-7.

¹¹ Münir Aktepe, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *TM*, X, İstanbul 1953, s. 299.

şenlendirmiştir.¹¹ Osmanlı Devletinin özellikle Vize bölgesinde iskân eylediği bu Yörük topluluklar, Vize Yörükleri olarak adlandırılmıştır.¹²

Kanuni Sultan Süleyman devrinde Vize sancağı, Rumeli vilayetine bağlı otuz üç sancaktan biridir ve sancakbeyi 230.000 akçelik gelire sahiptir.¹³ Kanuni devrinde tanzim edilen 1530 tarihli muhasebe-i icmal defterine göre Vize livası; Vize, Pınarhisar, Kırkkilise, Hayrabolu, Babaeskisi, Bergoz, Çorlu, Silivri, Hasha-i İstanbul kazaları ile Hatunili nahiyesinden müteşekkildir.¹⁴ 1539 tarihli Vize livası ve köylerinin nüfus ve hâsılatını ihtiva eden mufassal defterin baş sayfasında, yine 1530 tarihli defterde olduğu gibi 9 kaza ve 1 nahije kayıtlıdır.¹⁵ 1568 tarihli icmal defterinde ise yukarıda yazılan kazalara Hasköy kazası da eklenmiştir.¹⁶

Sancak Gelirlerinin Dirliklere Taksimi

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde, devlete ait topraklar gelir durumlarına göre hâs, zeâmet ve timar olarak üç guruba ayrılmıştır.¹⁷ Bu topraklar tipik Osmanlı eyaletlerinde timar sistemi denilen bir yöntemle idare ediliyordu. Bu sistem, büyük bir imparatorluk ordusunu, Ortaçağ ekonomisine dayanarak ayakta tutabilme kaygısından doğmuş ve imparatorluğun eyalet yönetimiyle mali, toplumsal ve tarımsal politikalarına biçim vermiştir.¹⁸ Osmanlı timar sistemi, kollarını sıkı bir şebeke halinde ülkenin en küçük köylerine kadar uzatmış köklü bir siyasi-içtimai nizam teşkil etmekteydi. Bütün bu nizamı, merkezde defterlerinde tutan, bunlara meşru ve mer'î mahiyetini kazandıran ise merkezi otorite idi.¹⁹

Miri arazi haricinde kalan mülk ve vakıf topraklar ise padişahların, göstermiş oldukları yararlı hizmetlerden dolayı dirlik sahiplerine tasarruf ettikleri yerleri temlik etmesi sonrası ortaya çıkmıştır. Temlik sahipleri, tasarruf ettikleri toprakları istedikleri takdirde satmak veya vakfetmek konusunda serbesttiler.²⁰ Bununla beraber timar sahipleri, kendilerine tahsis edilmiş olan arazi ve reayaya ait şer'î veya örfî bir takım hak ve resimleri kendi nam ve hesaplarına toplayıp, onların gelirleri ile memuriyetlerine müteallik olan görevlerin ifasını temin ettikleri de bilinmektedir.²¹ Tüm bu ifade edilen hususlardan hareketle Osmanlı Devletinde miri toprak rejimi, devlete bütün köylü sınıfını ve tarım ekonomisini kontrol ve düzenleme yetkisi veriyordu.²²

Osmanlı Devleti'nde dirlik taksimi yapılırken göze çarpan ilk şey, sancaktaki gelirin önemli bir bölümünün padişah haslarına tahsis edilerek merkeze alınmasıdır. Geri kalan kısım, sancakbeyi, zeamet sahipleri ve timar sahipleri arasında bölünmektedir. Bu sıralama

¹² Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler ve Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İstanbul 1957, s. 16.

¹³ Halil İnalçık, "Rumeli", *İA*, IX, s. 766.

¹⁴ BOA. TD 370, s. 245-318.

¹⁵ BOA. TD 194, s. 1.

¹⁶ TK. KKA. TD 310, s. 2.

¹⁷ Ömer Lütfi BARKAN, "Timar", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, İstanbul 1980, s. 807.

¹⁸ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003, s. 111.

¹⁹ Halil İnalçık, "1431 Tarihli Timar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Timar Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 114.

²⁰ Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, XXXVIII/152, Ankara 1974, s. 672.

²¹ Ömer Lütfi Barkan, "Feodal Düzen ve Osmanlı Timarı", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, İstanbul 1980, s. 882.

²² Halil İnalçık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 3.

aynı zamanda gelir büyüklüklerini de göstermektedir. Ancak gelir her durumda sadece sancak görevlilerine tevcih edilmez, başka sipahi ve sancakbeylerine de tahsis edilebilirdi.²³ Nitekim bu tarz bir uygulamaya Vize sancağı örneğinde de rastlanıldığına aşağıda değinilecektir.

1- Haslar:

a-) Padişah Hasları: Osmanlı mirî arazi rejiminin uygulandığı bölgelerdeki vergilerin muayyen bir bölümü doğrudan merkez hazinesine alınmakta, bir kısmı ise devletin ve ordunun temelini oluşturan tımarlı sipâhilere dirlik olarak verilmekteydi. Hassahâ-i Hümâyün olarak zikredilen ve tahrirlerin en büyük kalemlerinden biri olan padişah hasları defterlerde ilk sırada yer almaktadır. Bir sancakta verimli arazilere sahip birçok köy ve mezraa havass-ı hümâyuna dâhil ediliyordu. Bunlar kısaca “mahsulât” ve “maktu’at” olmak üzere iki kısımda mütalaa edilmekte idi.²⁴

Hass-ı hümâyün sayılan mirî topraklar, padişahın bir çeşit dirliği sayılmakta ve öteki dirlik sahibi devlet hizmetlilerinin dirliklerinin idaresinde uygulanan kuralların aynıyla idare edilmekteydi. Tımar sahipleri sahip oldukları vergileri genellikle kendileri tahsil ederlerken, padişah hasları ise emimler veya mültezimler tarafından tahsil edilmekteydi. Osmanlı Devletinin erken devirlerinde bütün mukataalar ulufeli emimlerce idare olunmuştur. Ancak, devletin nakit para sıkıntısı çekmeye başlamasından itibaren bu durum, bir kamu görevi olarak sayılmamış, hazinenin sadece bir gelir kaynağı sayılması üzerine mukataaların idaresinde iltizam yoluna gidilmiştir.²⁵ İltizam usulüne göre gelir kaynakları mukataa adıyla arttırmaya çıkarılır, en fazla fiyatı teklif eden ve en fazla peşin vermeyi kabul eden iltizamı alırdı. İltizamın elde kalması durumunda ise bu gelirin tahsili ulufeli bir memura havale edilir ki buna da emanet usulü denirdi.²⁶

Vize sancağı dâhilinde padişah hasları devletin diğer önemli birçok sancağında olduğu gibi, hem tüm has gelirleri hem de sancağın tüm gelirleri içinde önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Nitekim Barkan’ın yapmış olduğu bir araştırma da bu hususu teyit eder niteliktedir. Buna göre 1528 malî yılına ait bütçe verilerine göre devletin bütün gelirlerinin % 51’i padişah hasları, % 37’si diğer haslar, ze’âmet ve timarlar, % 12’si de vakıflara tahsis edilmişti.²⁷

Araştırma konumuz olan Vize sancağı dâhilinde 1530 ve 1568 tarihli defterlerde padişah hası kayıtlıdır. 1530 tarihli muhasebe-i icmal defterinde 532.885 akçe²⁸, 1568 tarihli tımar icmal defterinde ise 319.387 akçelik²⁹ padişah hası kayıtlıdır. 1530 tarihindeki padişah hası geliri sancağın tüm has gelirlerinin % 62,52’sini, toplam sancak gelirinin ise % 33,05’ini oluşturuyordu. 1568 tarihli padişah hası geliri ise sancağın tüm has gelirlerinin % 48,94’ünü, toplam sancak gelirinin ise % 21,85’ini teşkil ediyordu. (Bkz. Tablo I, II, V) Bu verilerden de anlaşılacağı üzere takriben 40 yıllık süreçte Vize sancağı dâhilinde padişah hası gelirlerinin

²³ Ahmet Nezih Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, Ankara 2012, s. 121-122.

²⁴ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara 1999, s. 137.

²⁵ Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadî ve İçtimâî Tarihi*, II, İstanbul 1995, s. 231-237.

²⁶ Mehmet Ali Ünal, “XVII. Yüzyıl Başlarında Harput Mukataatına Ait Bir İcmal Muhasebe Defteri”, *OÜEFD*, III, Samsun 1988, s. 93-95; Bir iltizam sözleşmesi örneği için ayrıca bkz. Mehmet Ali Ünal, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Bir İltizam Sözleşmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VI, İzmir 1991, s. 59-77.

²⁷ Ömer Lütfi Barkan, “H. 933-934 (M. 1527-1528) Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği” *İFM*, XV/1-4, İstanbul 1953, s. 277.

²⁸ BOA. TD 370, s. 246-292.

²⁹ TK. KKA. TD 310, s. 3-5.

hem tüm has gelirleri içindeki oranı hem de tüm sancak gelirleri içindeki oranında düşüş yaşanmıştır. Bu durumun en büyük sebebi ileride temas edileceği üzere sancak genelinde zeamet gelirlerinde görülen artıştır.

1530 Yılı Vize Sancağı kazalarındaki Padişah Hasları (Tablo I)

VİZE KAZASI		HÂSIL
1	Mukataa-i adet-i ağnam ve resm-i ağıl	272.121
2	Mukataa-i kıst-ı cizye-i gebran, yava an kaza-i Vize ve Pınarhisar ve gayrihim	17.914
3	Mukataa-i kıst-ı rusum-ı elvah-ı fuçı	13.333
4	Mukataa-i kıst-ı yava ve kaçgun kaza-i Vize ve Pınarhisar ve Kırkkilise ve gayrihim	11.154
5	Maden-i ahen	3.000
6	Karlı, Apardos ve Kadı karyeleri hâsılı	17.338
TOPLAM		334.729
KIRKKİLİSE KAZASI		HÂSIL
7	Mukataa-i bac-ı pay-ı ağnam mahrusa-i kaza-i Kırkkilise ve resm-i hınzır ve gav mahrusa-i liva-i Vize	159.326
8	İlmen ve Güvençlü karyeleri hâsılı	5.366
TOPLAM		164.692
ÇORLU KAZASI		HÂSIL
9	Gazi ve Karaca Halil karyeleri hâsılı	14.120
TOPLAM		14.120
HAYRABOLU KAZASI		HÂSIL
10	Keleci, Büyük Barakçı, Dolama, Tataroğlu, Kazancı karyeleri hâsılı	14.227
TOPLAM		14.227
BABAESKİ KAZASI		HÂSIL
11	Cehuli karyesi hâsılı	3.957
TOPLAM		3.957
HATUNİLİ NAHİYESİ		HÂSIL
12	Fakih Deresi karyesi hâsılı	1.160
TOPLAM		1.160
GENEL TOPLAM		532.885

1568 Yılı Vize Sancağı kazalarındaki Padişah Hasları (Tablo II)

VİZE KAZASI		HÂSIL
1	Mukataa-i yava ve kaçgun ve beytü'l mal ve mal-ı gaib ve mefkud-ı gebran ve resm-i gerdek küreciyan ve yağcıyan kaza-i Vize	15.000
2	Mukataa-i cizye-i gebran kaza-i Vize	15.000
3	Mukataa-i hasha-i liva-i Vize	3.333
4	Mukataa-i İskele ve resm-i gümrük	20.000
5	Palihorya ve Küçük Halil karyeleri hâsılı	13.871
TOPLAM		67.204

PINARHİSAR KAZASI		HÂSIL
6	Mukataa-i yava ve kaçgun ve beytü'l mal ve mal-ı gaib ve mal-ı mefkud-ı gebran ve resm-i gerdek kaza-i Pınarhisar	5.333
7	Mukataa-i cizye-i gebran kaza-i Pınarhisar	5.000
TOPLAM		10.333
KIRKKİLİSE KAZASI		HÂSIL
8	Mukataa-i cizye-i gebran kaza-i Kırkkilise	9.333
9	Kavaklu karyesi hâsılı	2.815
TOPLAM		12.148
HAYRABOLU KAZASI		HÂSIL
10	Mukataa-i beytü'l mal ve mal-ı gaib ve mal-ı mefkud ve yava ve kaçgun ve cizye-i gebran kaza-i Hayrabolu	76.000
11	İnanlı ve Hoca Aydın karyeleri hâsılı	19.348
TOPLAM		95.348
SİLİVRİ KAZASI		HÂSIL
12	Mukataa-i iskele-i Silivri, Bigados ve Kumbergoz ve Yenice-i büzürk ve Küçük	100.000
13	Eski Nusret karyesi ve nefsi kal'a-i Boğazkesen hâsılı	5.150
TOPLAM		105.150
ÇORLU KAZASI		HÂSIL
14	Mesudlu ve Karaca Halil karyeleri hâsılı	12.679
TOPLAM		12.679
BABAESKİ KAZASI		HÂSIL
15	Kadı ve Kanar karyeleri hâsılı	8.000
TOPLAM		8.000
HASKÖY KAZASI		HÂSIL
16	Kızılı Arız ve Hızır karyeleri hâsılı	8.525
TOPLAM		8.525
GENEL TOPLAM		319.387

b-) Sancakbeyi Hasları: Osmanlı mirî arazi rejiminin tatbik edildiği sancaklarda sancak gelirlerinin mühim bir kısmı padişah haslarına ayrıldıktan sonra geri kalan kısmının bir miktarı sancakbeyine has olarak tahsis ediliyor ve arta kalan da timar ve ze'âmet sahiplerine bırakılıyordu. Önceleri belli bir bölgenin timarlı sipahilerinin kumandanı olarak ortaya çıkan sancakbeyi, bu bölgenin idari özellikler kazanmasıyla, gelişen idari mekanizmanın başına geçmiştir.³⁰ Normal şartlar altında Osmanlı Devleti'nde sancakbeyi hasları en az 200.000 akçeden başlamakta, onların kıdem ve istihkâkına göre 600.000 akçeye kadar çıkabilmekteydi.³¹

Osmanlı Devleti'nde sancakbeyi has gelirleri sancağın tüm kazalarına dağıtılıyordu. Vize sancağında da bu genel uygulamaya uyulduğu görülmektedir. Meselâ 1530 tarihinde Vize

³⁰ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete (1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi)*, İstanbul 1978, s. 26.

³¹ Ayn Âli Efendi, *Kavânin-i Âl-i Osman der-Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, İstanbul 1280, s. 37-39.

sancakbeyinin 213.430 akçelik has gelirleri Vize, Hatunili, Bergoz, Hayrabolu, Çorlu ve Babaeski³² kazalarına dağılmış vaziyettedir. Yine 1568 tarihinde Vize sancakbeyi haslarının yekûnu 247.869 akçe olup has gelirleri Vize, Bergoz, Hayrabolu, Hatunili ve Silivri³³ kazalarına dağılmış durumdaydı. Sancakbeyinin has gelirlerinin sancağın dört bir yanına dağıtılmasındaki sebep, onun, yönettiği birimin her yerini ziyaret etmesini sağlamak ve sancak güvenliğiyle daha yakından ilgilenmesini teşvik etmektir.³⁴ Bu durum daha alt seviyedeki zaim ve sipahiler içinde geçerliydi. Bununla beraber bu zümrenin, tıpkı feodal bir idareci gibi bütün bir bölgenin veya köyün toprağı ile köylüsü üzerinde egemenlik kurması önlenilmeye çalışılıyordu.³⁵

1530 tarihinde Vize sancakbeyinin 213.430 akçelik has geliri sancağın tüm has gelirlerinin % 25,04'ünü, sancağın toplam gelirinin ise %13,24'ünü oluşturuyordu. 1568 tarihinde ise 247.869 akçelik Vize sancakbeyi has geliri, sancağın tüm has gelirlerinin % 37,98'ini, sancağın toplam gelirinin % 16,96'sını teşkil ediyordu. Bkz. (Tablo III, IV, V)

1530 ve 1568 tarihlerinde sancak hâsılatları diğer sancaklarda olduğu gibi sadece Vize sancağındaki askerî sınıfın tasarrufunda değildir. Başka sancakbeyleri, beylerbeyleri, vezirler, vezir-i âzam ve sair dirlik sahipleri de o sancaktan, büyüklü küçüklü hisseler alabilmekteydiler. 1530 tarihinde Sadr-ı azam İbrahim Paşa'nın Vize, Pınarhisar, Hayrabolu, Çorlu ve Silivri kazalarında toplam 42.662 akçelik has geliri vardı.³⁶ Ayas Paşa'nın Çorlu kazasında 5.000,³⁷ Kasım Paşa'nın Vize kazasında 4.140,³⁸ Piri Mehmed Paşa'nın Kırkkilise kazasında 4.656,³⁹ Nişancı Bey'in Hayrabolu kazasında 4.324,⁴⁰ Kırkkilise mirlihasının ise Vize ve Kırkkilise kazalarında 45.132 akçelik has geliri bulunmaktaydı.⁴¹ 1568 tarihinde ise Pertev Paşa'nın Hayrabolu kazasında 8.500,⁴² Burusa mirlihası Abdurrahman Bey'in Vize kazasında 42.802,⁴³ ve Malatya mirlihası Ebabekir Bey'in Çorlu kazasında 13.200 akçelik⁴⁴ has gelirleri kayıtlıdır.

1530 ve 1568 yıllarında Vize sancağındaki has gelirlerinin sancağın toplam gelirlerine oranını değerlendirmek için Osmanlı Devleti'ndeki diğer sancaklardaki has gelirlerinin sancağın toplam gelirleri içindeki oranına bakmamız gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi daha sağlıklı yapmak için yüzyılı ikiye bölmemiz daha faydalı olacaktır. XVI. yüzyılın ilk yarısı olarak kabul ettiğimiz 1530 tarihli muhasebe icmal defterinde Vize sancağındaki tüm hasların sancağın toplam gelirine oranı % 52,86'dır. Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki sancaklara baktığımızda ise 1530 tarihinde Bursa'da % 45,80,⁴⁵ Denizli kazasında %38,42,⁴⁶ Sinop kazasında % 26,7,⁴⁷ 1525 tarihinde Halep'te % 23,65,⁴⁸ 1523'te Aksaray'da

³² BOA. TD 370, s. 245, 246, 266, 278, 286, 289, 295.

³³ TK. KKA. TD 310, s. 5.

³⁴ Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler*, IX, Ankara 2002, s. 902.

³⁵ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, İstanbul 2000, s. 158.

³⁶ BOA. TD 370, s. 247, 259, 279, 292, 301.

³⁷ BOA. TD 370, s. 292.

³⁸ BOA. TD 370, s. 247.

³⁹ BOA. TD 370, s. 269

⁴⁰ BOA. TD 370, s. 280.

⁴¹ BOA. TD 370, s. 247, 268.

⁴² TK. KKA. TD 310, s. 35.

⁴³ TK. KKA. TD 310, s. 5.

⁴⁴ TK. KKA. TD 310, s. 48.

⁴⁵ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara 2006, s. 126.

⁴⁶ Turan Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazkıyye (Denizli) Kazası*, Ankara 2000, s. 408.

% 18,⁴⁹ 1530 tarihinde Ereğli kazasında % 0,2,⁵⁰ 1526 tarihinde Maraş kazasında % 19,⁵¹ 1530 tarihinde Alaiye sancağında % 27,3⁵² 1529 tarihinde Çeşme’de ise % 85⁵³ oranındaydı. Çeşme’de oranın bu denli yüksek olmasının sebebi Çeşme limanı mukataasının padişah hassına tahsis edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu oranlara baktığımızda Vize sancağındaki hasların oranı Çeşme hariç Anadolu’nun muhtelif sancaklarındaki oranların oldukça üstündedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri Vize sancağının İstanbul’a çok yakın olması nedeniyle üst düzey devlet yöneticilerine buradaki has gelirlerini çok rahat bir şekilde kontrol edebilme imkânı vermesiydi.

XVI. yüzyılın ikinci yarısı olarak değerlendirmeye aldığımız 1568 yılına ait timar icmal defterine baktığımızda ise Vize sancağındaki tüm has gelirlerinin, sancağın toplam gelirine oranı % 44,66’dır. Anadolu’nun muhtelif sancaklarında yüzyılın ikinci yarısına ait kayıtlara baktığımızda 1583 tarihinde Trabzon’da % 38,⁵⁴ 1575 tarihinde Çorum’da % 40,⁵⁵ 1575 tarihinde Çeşme’de % 80,⁵⁶ 1580 tarihinde Simontornya’da % 48,80,⁵⁷ 1583’te Aksaray’da % 19,09,⁵⁸ ve 1583’te Akşehir’de % 30,6⁵⁹ oranındadır. Sonraki yüzyıllardaki örneklerine baktığımızda ise XVII. yüzyılın başlarında Muş’ta, % 46,42,⁶⁰ 1711 tarihinde Rodos’ta % 86,07,⁶¹ nispetindedir.

1530 Yılı Vize Sancağı kazalarındaki Sancakbeyi ve Sair Haslar (Tablo III)

VİZE KAZASI		HÂSIL
VİZE MİRLİVASI HASLARI		
1	Nefs-i Vize el gale ispenç ve rusum-ı asiyab maa öşr-i şire ve kovan ve besatin ve çayır maa resm-i bağat ve ihtisab maa niyabet ve cürm-ü cinayet ve resm-i arusane hash-a-i mirliva-i vize ve niyabet-i nahiye-i mezbureki serbest olmayan timarlardan nisf cürm-ü cinayet ve bac-ı bazar ve mahsul-ü mezraaha der kurb-i şehir maa bad-i heva	25.000

⁴⁷ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop (XV. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Sinop Kazası)*, Isparta 2008, s. 251.

⁴⁸ Enver Çakar, “H. 931 (M. 1524-1525) Tarihli ve 125 Numaralı Halep İcmal Defterinin Tanıtımı ve Tahlili”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 90, (Mayıs 1994) s. 120.

⁴⁹ Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Konya 2005, s. 236.

⁵⁰ Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Ereğli Kazası*, Konya 2009, s. 155.

⁵¹ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara 2004, s. 195.

⁵² Behset Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası*, Isparta 2009, s. 165-168.

⁵³ Mübahat S. Kütükoğlu, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Ankara 2010, s. 161.

⁵⁴ M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara 2002, s. 541

⁵⁵ Üçler Bulduk, “16. Yüzyılda Çorum Sancağı-II (Dirlikler)”, *OTAM*, VI, Ankara 1995, s. 41.

⁵⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, s. 167.

⁵⁷ Geza David, *16. Yüzyılda Simontornya Sancağı*, İstanbul 1999, s. 91.

⁵⁸ Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, s. 236.

⁵⁹ Volkan Ertürk, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı*, İstanbul 2011, s. 143.

⁶⁰ Orhan Kılıç, “Muş Sancağı Dirlikleri (1604-1605)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX/I, Elazığ 1999, s. 160.

⁶¹ Mehmet Akif Erdoğan, “Rodos Adasında 1711 Yılında Timarlar ve Timarlılar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIII, İzmir 1998, s. 34.

2	Timar-ı çeltükciyan, 4 aded ark, 1670 keylçe piriñ-i sepid	30.060
3	Kara Musalu, Zeynel, Dokurcunlu ve Diryan karyeleri hâsılı	12.392
SAİR HASLAR		
4	Sadr-ı azam İbrahim Paşa hassı (Musa Şeyhlü karyesi hâsılı)	3.637
5	Kasım Paşa Hassı (Köpeklü karyesi hâsılı)	4.140
TOPLAM		67.452 (mirliva hassı) 7.777 (sair haslar)
KIRKKİLİSE KAZASI		
KIRKKİLİSE MİRLİVASI HASLARI		
6	Has-ı nefsi-i Kırkkilise-i el gale ve resm-i kassab ve resm-i dönüm-i bağat ve resm-i fuçı ve mukataa-i bozahane ve niyabet-i il ve şehir-i cürm-ü cinayet ve resm-i arus ve öşr-i nisf cürm-ü cinayet gayr-i ez timarha-i serbest	22.915
7	Karapınar, Yund Alanı, Kadı, Umur Hacı, Murad Şahlu, Beymiş karyeleri hâsılı	11.867
8	Vize kazası dahilinde Yengi Sinan ve Batroz karyeleri hâsılı	10.350
SAİR HASLAR		
9	Piri Mehmed Paşa hassı (Kuzucu ve Yeniceköy karyeleri hâsılı)	4.656
TOPLAM		45.132(mirliva hassı) 4.656(sair haslar)
ÇORLU KAZASI		
VİZE MİRLİVASI HASSI		
10	Nefs-i Çorlu niyabet ve resm-i gerdek nisf cürm-ü cinayet ve bad-i heva niyabet-i vilayet ve hisse-i monopolya ve mukataa-i bac-ı bazar	20.000
SAİR HASLAR		
11	Sadr-ı azam İbrahim Paşa hassı (Armağan Salu, Tatar Veli, Köpeklü karyeleri hâsılı)	8.416
12	Ayas Paşa hassı (Çengerlü karyesi hâsılı)	5.000
TOPLAM		20.000 (mirliva hassı) 13.416 (sair haslar)
HAYRABOLU KAZASI		
VİZE MİRLİVASI HASSI		
13	Niyabet-i il ve şehir-i bac-ı bazar cürm-ü cinayet ve resm-i arusane ve meyhane ve bozahane ve resm-i kapan ve mukataa-i ihtisab ve asiya bha ve resm-i bağat ve öşr-i bostan	65.000
SAİR HASLAR		
14	Sadr- azam İbrahim Paşa hassı (Uruzlu, Mudrublu, Hacet Ağa, Yamalık karyeleri hâsılı)	18.167
15	Nişancı Bey hassı (Çok Sayık karyesi hâsılı)	4.324
TOPLAM		65.000 (mirliva

		hassı) 22.491 (sair haslar)
BERGOZ KAZASI		
VİZE MİRLİVA HASSI		
15	Nefs-i Bergoz resm-i çift ve galle ve öşr-i bağat ve kovan mukataa-i meyhane ve bozahane ve bac-ı bazar ve cürm-ü cinayet, Bergozun serbest olmayan timarlarından nisf resm-i arusane maa niyabet	18.350
16	Mukdar karyesi hâsılı	4.154
TOPLAM		22.504(mirliva hassı)
HATUNİLİ NAHİYESİ		
VİZE MİRLİVA HASSI		
17	Pürçeklü, Ahıryanlı, Kulaguzlu, Kadı Viranı, Orhanoğlu karyeleri hâsılı, Kocabükü ve Cem Viranı mezzaları hâsılı ve zemin geliri	14.114
TOPLAM		14.114 (mirliva hassı)
BABAESKİ KAZASI		
VİZE MİRLİVA HASSI		
18	Resm-i çift ve öşr-i galle ve mukataa-i bac-ı bazar ve meyhane ve bozahane ve resm-i cürm-ü cinayet ve ihtisab ve resm-i kapan ve resm-i bağat ve öşr-i kovan ve çayır ve bostan ve gayrihim	24.360
TOPLAM		24.360 (mirliva hassı)
PINARHİSAR KAZASI		
SAİR HASLAR		
19	Sadr-ı azam İbrahim Paşa hassı (Bedirci karyesi hâsılı)	4.336
TOPLAM		4.336 (sair haslar)
SİLİVRİ KAZASI		
SAİR HASLAR		
20	İl Viranı, Hisarbeylü, Ormanlu karyeleri ve Avdal mezzası hâsılı	8.106
TOPLAM		8.106 (sair haslar)
GENEL TOPLAM		258.562 (mirliva) 60.782 (sair)

1568 Yılı Vize Sancağı kazalarındaki Sancakbeyi ve Sair Haslar (Tablo IV)

VİZE KAZASI		HÂSIL
VİZE MİRLİVASI HASLARI		
1	Nefs-i Vize öşr-i hububat ve ihtisab ve bac-ı bazar ve resm-i keyl-i nefsi Vize ve niyabet ve nisf cürm-ü cinayet timarha-i Vize	28.937

2	Cürm-i cinayet ve abd- abık ve gerdek ve resm-i arus liva-i Vize	3.000
3	Enhar-ı Çeltük-i nefis-i Vize	29.882
TOPLAM		61.819 (mirliva hası)
KIRKKİLİSE KAZASI		
KIRKKİLİSE MİRLİVASI HASLARI		
4	Muradşahlu, Kadı, Karapınar, Vize kazası dâhilinde Yengi Sinan, Hasköy kazası dâhilinde Umur Hacı ve Hatunili nahiyesine tâbi Bulduklı karyeleri hâsılı	20.830
TOPLAM		20.830(mirliva hası)
HAYRABOLU KAZASI		
VİZE MİRLİVASI HASLARI		
5	Öşr-i hububat ve ihtisab ve bozahane ve bac-ı bazar ve resm-i bağat ve cürm-i cinayet-i kaza-i Hayrabolu	91.732
6	Küçük Piravca karyesi hâsılı	41.381
SAİR HASLAR		
7	Pertev Paşa hası (Ahi Hisar, Cani Hızır, Çeltükçi karyeleri hâsılı)	8.500
TOPLAM		133.113 (mirliva hası) 8.500 (sair haslar)
ÇORLU KAZASI		
BURUSA MİRLİVASI HASLARI		
8	Nefis-i Çorlu niyabet ve resm-i gerdek ve nisf cürm-i cinayet ve bad-i heva ve nisf monopolya ve mukataa-i bac-ı bazar ve bozahane	27.000
9	Karlı ve Tunrullı karyeleri hâsılı	15.802
MALATYA MİRLİVASI HASLARI		
10	Gazioğlu karyesi hâsılı	13.200
TOPLAM		56.002 (mirliva hası)
HATUNİLİ NAHİYESİ		
VİZE MİRLİVASI HASLARI		
11	Resm-i otlak timarha-i Hatunili	6.000
12	Niyabet-i nahiye-i vilayet-i Hatunili	6.000
13	Orhanoğlu ve Elmalu, Kocalar, Kalpak karyeleri hâsılı	10.812
TOPLAM		22.812 (mirliva hası)
BERGOZ KAZASI		
VİZE MİRLİVASI HASLARI		
14	Zeamet-i nefis-i Bergoz öşr-i hububat bac-ı bazar ve nisf resm-i	24.625

	arus bad-i heva gayr-i ez eyyam bac-ı bazar maa nisf cürm-i cinayet ve timarha	
TOPLAM		24.625 (mirliva hassı)
SİLİVRİ KAZASI		
VİZE MİRLİVASI HASLARI		
15	Resm-i örfiye maa resm-i arus ve cürm-i cinayet Silivri maa nisf cürm-i cinayet timarha-i Silivri	5.500
TOPLAM		5.500 (mirliva hassı)
GENEL TOPLAM		324.701 (mirliva) 8.500 (sair)

2- Ze'âmet:

Ze'âmet, geliri 20.000 ile 99.999 akçe arasında olan dirliklere verilen isimdir. Ze'âmet orta dereceli devlet memurlarına ve sipâhi subaylarına tevcih edilmekteydi. Bunlar arasında bazı yörük beyleri, müselleme beyleri, defter kethüdâları, timar defterdarları, sancakbeyi ve beylerbeylerinin oğulları sayılabilir. Ayrıca dirliğe geçmek isteyen kapıkulu mensuplarından çavuş, müteferrika, kapıcı ve divân kâtiplerine de ze'âmet verilirdi. Ze'âmet, icmâllü ve kılıç olmak üzere ikiye ayrılır. Defterde bir kimsenin üzerine 20.000 akçe ze'âmet yazılmışsa bu "icmâllü kılıç ze'âmet" şeklinde ifade edilmekteydi. Bu ze'âmetin başlıca özelliği mahlûl olduğu zaman başkasına 20.000 akçeden eksik tevcih edilememesiydi. Öte yandan bir timar terakkilerle 20.000 akçeye tamamlanmışsa buna da ze'âmet denmekte fakat "icmâllü ze'âmet" sayılmamaktaydı. Mahlûl kaldığında terakkiler bozulup başkalarına hisseler halinde verilebilirdi⁶²

Zaim, diğer dirlik sahipleri gibi gelirlerinin her beş bin akçesi için bir cebelü beslemek zorundaydı. Ze'âmet sahibi öldüğünde ze'âmeti erkek evladına intikal edebilirdi. Bu takdirde büyük oğlun hissesi daha fazla olmakla birlikte diğer oğulların hisselerinin de ze'âmet seviyesine yükseltilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir.⁶³ Vize sancağında 1530 tarihli muhasebe-i icmal defterine göre sadece bir ze'âmet bulunmaktadır. Divân-ı âli kâtipleri reisi Mustafa Çelebi'ye ait olan ze'âmetin Vize kazasına tâbi Midye ve Ayoyani karyeleri hâsılı 30.820, Bergoz kazasına tâbi Hacı Kulaguz karyesi hâsılı 4.738⁶⁴ akçe olmak üzere toplam 35.558 akçelik geliri mevcuttur. Bu miktar gelir o tarihteki sancağın toplam gelirinin % 2,21'ine tekâbül etmektedir.

1568 tarihinde sancaktaki toplam ze'âmet sayısı 22'ye yükselmiştir. Bunların en yükseği, defterde görevi belirtilmemiş olan Süleyman Ali Bey'e ait olan 25.962⁶⁵ akçelik ze'âmettir. Bu gelir, sancak dâhilindeki tüm ze'âmet gelirlerinin % 11,33'üne tekabül etmektedir. Bunun haricinde en düşüğü divân-ı âli kâtiplerinin reisi Mahmud Efendi'ye ait 3.000⁶⁶ akçelik ze'âmet olmak üzere 21 ze'âmet bulunmaktadır. Geliri 20.000 akçenin üstünde

⁶²Ayn Âli Efendi, *Kavânin-i Âli Osman der-Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, İstanbul 1280, s. 62; İlhan Şahin, "Timar Sistemi Hakkında Bir Risale", *Tarih Dergisi*, XXXII, İstanbul 1979, s. 930-931; Sofyalı Ali Çavuş, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, (nşr. Midhat Sertoğlu), İstanbul, 1992, s. 80-81;

⁶³ Halil Sahillioğlu, "Ze'âmet", *İA*, XIII, İstanbul 1986, s. 478.

⁶⁴ BOA. TD 370, s. 247.

⁶⁵ TK. KKA. TD 310, s. 49.

⁶⁶ TK. KKA. TD 310, s. 22.

olan sadece 4 ze'âmet bulunmaktadır. Geliri 20.000 akçenin altında bulunan 18 ze'âmeti tasarruf eden za'imlerin muhtemelen başka yerlerde de gelirleri mevcuttu. Bu tarihteki toplam 22 ze'âmetin sancak hâsılatına oranı % 15,67 iken gelir ortalaması ise 10.410 akçe idi. (Bkz. Tablo V)

Tetkik ettiğimiz defterlerde 20.000 akçeden düşük ze'âmetleri tasarruf eden zaimlerin başka sancaklarda olması muhtemel gelirleri ile alakalı malumat bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti'nde bazı durumlarda bir zaimin birbirine çok uzak sancaklarda da ze'âmet gelirleri olduğu bilinmektedir. Meselâ dergâh-ı âli çavuşu Mehmed bu tür Zaimlere tipik bir örnek teşkil etmektedir. Simontornya sancağında oldukça büyük sayılan, 32.000 akçelik ze'âmete sahip olduğu gibi, komşu Peçuy livasındaki 13.000 akçelik gelirden de yararlanmakta ve dirliğinin 10.000 akçelik bir kısmı da Amid sancağında bulunmaktaydı. Hatta bir terakki mukabelesinde İnebahtı livasındaki birkaç köy bile kendisine tevcih edilmişti. Bu durumda onun ze'âmetini teşkil eden gelir kalemlerinin birbirinden çok uzak mesafelerde yer aldığı görülmektedir.⁶⁷

Vize Sancağı Timar-Ze'âmet ve Has Oranları (Tablo V)

GELİR TÜRLERİ	1530		1568	
	Toplam	%	Toplam	%
Haslar	852.229	% 52,86	652.588	% 44,66
Ze'âmetler	35.558	% 2,21	229.031	% 15,68
Timarlar	724.186	% 44,93	579.463	% 39,66
GENEL TOPLAM	1.611.973	% 100	1.461.082	% 100

1568 Tarihinde Vize Sancağı Ze'âmet Sahipleri (Tablo VI)

Ze'âmet Sahipleri	Vazifesi	Gelir Türü	Hâsıl
Ahmed Efendi	Dergah-ı Âli Defter Emini	Nasuh Halil ve Cehuli karyeleri hâsılı	7.000
Ali	Vize Livası Miralayı	Kara Vize, Muratlar, Nayib Ümid karyeleri ile Lisye Todor mezarası hâsılı	9.532
Hacı Cafer Çavuş	Dergah-ı Âli Çavuşu	Küçük Palihorya ve Tataran-ı Boz Apa kaeyeleri hâsılı	3.915
Hüseyin	Görevi Belirtilmemiş	Hacı Kulaguzlu karyesi hâsılı	5.116
Hüseyin	Ahmed Paşa Kethüdası	Dokurcunlu ve Kazancı karyeleri hâsılı	9.453
Hüseyin Bey	Görevi Belirtilmemiş	Pınarca ve Tataroğlu karyeleri hâsılı	6.800
Hüsrev Kethüda	Görevi Belirtilmemiş	Hoca Yunuslu, Koca Bükü, Kızılca Kilise karyeleri ile Uzunca mezarası hâsılı	6.941
İskender Çavuş	Dergah-ı Âli Çavuşu	Barmaksuz, Delübedir, Kandamış, Mihmad, Küçük Hacılar ve Bulaklar	22.743

⁶⁷ Geza David, "Maliye Tarihi Kaynağı Olarak Timar Defterleri", TDA, S. 87, İstanbul 1993, s. 227.

			karyeleri hâsılı	
Kıraç Kethüda	Görevi Belirtilmemiş		Kadı, Eski Hisarlık ve Arız Obası karyeleri hâsılı	9.877
Kirvan Ağa	Dergah-1 Mütferrikası	Âli	İnekoca, İsmihanlu, Kurd, Yenice, Dereköy, karyeleri ile Müsellem Turgud ve Alaca Süleyman mezraları hâsılı	8.432
Mahmud Çavuş	Dergah-1 Çavuşu	Âli	Akıncılar karyesi hâsılı	6.000
Mahmud Efendi	Divân-1 Kâtipleri Reisi	Âli	Kara Hızır karyesi hâsılı	3.000
Mehmed	Görevi Belirtilmemiş		Kara Evlü, Eymür İsalu, Toker, Küçük Sevindüklü, Reis Nasuh ve Budaklar karyeleri hâsılı	24.162
Mehmed Çavuş	Dergah-1 Çavuşu	Âli	Muradlu ve Küçük Kulfallu karyeleri hâsılı	8.175
Mehmed Çavuş	Dergah-1 Çavuşu	Âli	Temürhanlu karyesi hâsılı	3.400
Mustafa	Rum-ili Emîni	Defter	Kuzucu, Yaylacık, Hızır ve Kara Yakub karyeleri hâsılı	6.961
Mustafa Kethüda	Görevi Belirtilmemiş		Temrezlü, Kırık Demürçi ve Köse Tahir karyeleri hâsılı	10.000
Piri Ramazan	Vize Zaimi	Yörükleri	Berlan, Çayırılı ve Güvençlü karyeleri hâsılı	7.922
Seyhan Çavuş	Dergah-1 Çavuşu	Âli	Kara Musalu, Dokurcunlu, Evren Sekisi, Kara Kızlu, Saruca, Mukdar, Kara Osmanlu Kuyumcu Kavağı hâsılı	24.695
Sinan Çavuş	Dergah-1 Çavuşu	Âli	Kıransılar ve Çırakçı karyeleri hâsılı ile Köpeklü mezrası hâsılı	7.434
Süleyman Ali Bey	Görevi Belirtilmemiş		Büyük Kulfallu, Eski Nusret, Köseler, Hacı Fakih, Şerefli, Uğurlu, İftilye karyeleri ile Germiyan Mezraası hâsılı	25.962
Yusuf	Görevi Belirtilmemiş		Apardos ve İlmen karyeleri hâsılı	11.511
GENEL TOPLAM				229.031

3- Timar

Timar, Osmanlı İmparatorluğu'nda geçimlerini veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara muayyen hizmet mukabilinde belirli bölgelerden tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına ve bu arada bilhassa defter yazılarındaki senelik geliri 20.000 akçeye kadar olan askeri dirliklere verilen umumi isimdir.⁶⁸ Timar usulü, muayyen bir arazinin tevcihi veya araziye ait bazı hakların verilmesinden ziyade bazı vergilerin havalesinden ibarettir. Timar sahibinin toprak üzerindeki müdahale hakkı, bu vergilerin emniyetle toplanabilmesini garanti eden tahdid ve kontrol selâhiyetinden ibarettir.⁶⁹

Osmanlı Devleti'nde timar dağıtımı Osman Bey zamanında başlamıştır.⁷⁰ Devletin topraklarının genişlemesine paralel olarak timar sisteminin de dayandığı temeller daha da sağlamlaşmıştır. Osmanlı Devleti'nde timar ve zeamet tevcihatı nevrüz'dan nevrüz'a yapılarak tayin ve aziller bu kadrolarla ilgili gerekçeleriyle birlikte beylerbeyiler tarafından mühürlenmiş bir defterle hükümet merkezine bildirilirdi.⁷¹ Timar tevcihatına dair kayıtlar, Defterhane'de tutulur ve "Ruznamçe" adı verilen defterlere kaydedilirdi.⁷² Bu yüzden gerek timar düzeni gerekse tayin ve atamalar sebebiyle idari alanda meydana gelen değişmelerin ve gelişmelerin takip edilebilmesinde timar ruznamçe defterleri büyük bir öneme sahipti.⁷³ Timar tevcihatlarını içeren bu defterler Defterhane-i Âmir'e de yer almaktaydı.⁷⁴ Timar tevcihatı ile ilgili bir diğer kaynak gurubu olan derdest defterlerinde ise timarların çekirdeğini oluşturan yerlerin bir listesi ile her timarın maruz kaldığı değişiklikler ve mahlûl kalan timarlar bulunmaktaydı.⁷⁵

Timarlar dağıtım şekillerine göre tezkereli ve tezkeresiz timar olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Daha ziyade düşük kıymetli olan tezkeresiz timarlar beylerbeyi tarafından, büyük timarlar ise payitaht tarafından veriliyordu.⁷⁶ Eyâletlere göre tezkeresiz timar alt sınırı değişmektedir. Rumeli eyâletinde 5.999 akçenin üzerindeki timarlar tezkereli timardır.⁷⁷ Bir timarın tezkereli olabilmesi için timar talep edenin beylerbeyinden tezkere alması gerekmektedir. Alınan bu tezkere ile merkeze müracaat eden adaya merkezden tevcih yapılmakta ve eline de berat verilmekteydi.⁷⁸

⁶⁸ Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, s. 805.

⁶⁹ Halil İnalçık, "İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 27.

⁷⁰ Aşıkpaşazâde tarihinde bu olaydan şöyle bahsedilmektedir; "Karaca Hisar sancağı kim ona İn Öni derler, oğlu Orhan Bege verdi. Ve su başılığın kardaşı Gündüze verdi. Yar Hisarı Hasan Alpa verdi. Bu dahi bir yarar yoldaş idi. Hem kendüleriyle bile gelmiş idi. İnegöli Durkut Alpa verdi. Şimdi dahi ol azizün adı anılır. İnegöl Yöresinde köyleri var kim ona Durkut Eli derler. Kayın atası Ede Balıya Bilecük hâsılın timar verdi." Aşık Paşaoğlu Ahmed Aşıkî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Çiftçioğlu N. Atsız, İstanbul 1949, s. 105.

⁷¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1994, s. 567.

⁷² Nejat Göyünç, "Timar Ruznamçe Defterlerinin Biyografik Kaynak Olarak Önemi", *Belleten*, LX/227, Ankara 1996, s. 127-138. Ayrıca bu defterlerle alakalı daha geniş bilgi için bkz. Douglas Howard, *The Ottoman Timar System and Its Transformation (1563-1656)*, İndiana University 1987, s. 41-76.

⁷³ Enver Çakar, "313 Numaralı Timar Ruznamçe Defteri ve Bu defterde Halep Vilayeti ile İlgili Bazı Tespitler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI/1, Elazığ 2001, s. 236.

⁷⁴ Erhan Afyoncu, "Defterhane", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 102.

⁷⁵ Bu Defterlerin Önemine Dair Bkz. Erhan Afyoncu, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde İki Yeni Defter: Cebe ve Derdest Defterleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, İzmir 2000, s. 221-229.

⁷⁶ Mustafa Oflaz, "Osmanlı Dirlik Sistemi", X, *Türkler*, Ankara 2002, s. 703.

⁷⁷ Ayn Âli Efendi, *Kavânin-i Âl-i Osman der-Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, s. 63-65.

⁷⁸ Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara 1985, s. 71.

Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadar timar sahiplerinin evlâdına beylerbeyi tarafından timar verilirken, 1530'larda bu usul değiştirilerek beylerbeylerinin tezkere verebilecekleri timarlarla ilgili bir limit konulmuştur. Beylerbeyi timara aday olan kişiye tezkere vermeden önce hakkında ciddi bir tahkikat yapar, gerekli incelemelerin sonunda buna liyakati olduğu tebeyün etmişse kendisine tezkere verirdi.⁷⁹

Timar sahibi, timarının kılıç kısmından başka her üç bin akçesi için bir cebelü (silahlı, zırlı süvari), ze'âmet sahipleri ise ilk beş bin akçeden sonra her beş bin akçesi için bir cebelüyü savaş zamanlarında yanlarında götürmekle mükellef idiler.⁸⁰ Fakat bu durum eyâletten eyâlete farklılık göstermekteydi. Meselâ Rumeli eyaletlerinde defter yazısı 6.000 akçeye kadar olan tezkeresiz timarların kılıç kısımları 3.000 ve geliri 6.000 ile 20.000 akçe arasında değişen tezkereli timarların kılıç hakkı 6.000 akçeydi.⁸¹

Kılıç timarların parçalanmaması esastı. Fakat birden fazla kişiye "ber-vech-i iştirak" tevcih edilebilirdi. Rumeli eyaletindeki bir sipahinin 6.000 akçeden sonra elde ettiği gelirler terakkilerden oluşmaktaydı. Bir sipahi vefat ettiğinde timarının erkek evladına tevcih edilmesi genel bir eğilimdi. Fakat bu, timarın miras olarak devralınması anlamına gelmiyordu. Erkek evlada tahsis edilen kısım timarın tamamı olmayıp yalnızca "kılıç" tabir edilen ve hiçbir zaman bölünmeyen timarın başlangıcını oluşturan çekirdek kısmıydı.⁸² Kısacası, babanın hak ettiği gelirler oğluna aynen intikal etmez, o da babasının başladığı yerden başlardı. Böylece timar arazisinin zamanla türlü fırsatlardan faydalanılarak aile mülkü haline getirilip nesiller boyunca aynı soydan gelen kimselerin elinde kalması ve büyümesi önlenmiştir.⁸³

Osmanlı Devleti'nde timar üç türlü idi. Bunlardan ilki eşkinci timarı olarak isimlendirilir ve en fazla bu timara rastlanılmaktadır. Diğer timar türleri ise mustahfiz ve hizmet timarıdır.⁸⁴ Osmanlı Devleti'nde timar, hukukî ve malî bakımdan kısımlara ayrılmıştır. Bunlardan yüksek devlet memurlarının sahip oldukları has ve ze'âmetler idarî ve malî bakımdan bir takım imtiyazlara sahip oldukları için serbest timarlar olarak adlandırılmıştır. Bu tür timarlarda rüsûm-ı serbestiye denilen niyabed ve bâd-i hevâ gibi örfî vergiler tamamıyla dirlik sahibine bırakılmıştır. Buna karşılık benzeri vergileri bağlı buldukları sancakbeyi ve subaşı ile paylaşmak durumunda kalan timarlar, serbest olmayan timarlar olarak addedilmekteydi.⁸⁵

Osmanlı Devleti'nde timar yalnız askerlere verilmez, bununla beraber bir tür maaş veya emekli maaşı olarak saray ve hükümet görevlilerine de verilmekteydi. Çavuş, müteferrika, kâtip ve şakirdlerin yanı sıra defter emini, reisülküttab gibi üst düzey devlet adamları da timar tasarruf edebilmekteydiler.⁸⁶ Ayrıca eski timar sahiplerine başka yerlerden timar tevcih edildiği de olurdu. Bu sebeple tevzii işinin aynı zamanda yoklama işlevi gördüğü

⁷⁹ Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Ankara 1978, s. 105.

⁸⁰ Mehmed Arif, *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, TOEM İlavesi, İstanbul 1329, s. 11-12.

⁸¹ Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, s. 848.

⁸² Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", s. 903.

⁸³ Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, s. 818.

⁸⁴ M. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Timar ve Zeamet Tevcihi ile İlgili Fermanları", *Tarih Dergisi*, XVII/22, İstanbul 1967, s. 35.

⁸⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, s. 839.

⁸⁶ Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları II", *Belgeler*, XXVI/30, Ankara 2005, s. 86.

de söylenebilir. Herhangi bir sebepten dolayı (ölüm, azil vs.), boşalmış olan timarlara yeni tayinler yapılıyor ve böylece timarlı sipahi mevcudu da tespit edilmiş ve yoklanmış oluyordu.⁸⁷

Timar hakkında bu genel bilgileri verdikten sonra, timarın sancak dâhilindeki uygulamalarına geçebiliriz. Timarların Vize sancağı hâsılatı içindeki payı 1530'da % 44,93, 1568'de % 39,66'dır. Aynı dönem içinde hem sancağın toplam hâsılinda hem de timarların toplam sancak gelirleri içindeki oranı düşmüştür. (Bkz. Tablo V) XVI. yüzyılda timar gelirlerinin azalması sadece Vize sancağına özgü bir durum değildi. Bu değişim merkez ordusunun çap ve kalitesini arttırmayı gerektiren askeri alandaki değişikliklerin timar sisteminin önemini sürekli olarak azaltmasına atfedilmektedir. Timar sistemi her ne kadar varlığını XIX. yüzyıl başlarına kadar sürdürmüşse de, 1550'lerden itibaren timarlılar, kır kökenli gelirlerinin büyük kısmını tedricen kaybetmeye başlamışlardır. Merkezi hükümet artık ihtiyaçlarını gerek iltizam usulünü yaygınlaştırmak gerekse daha önce olağanüstü niteliği haiz olan avarız türü vergileri düzenli hale sokarak karşılamaya gayret göstermiştir.⁸⁸

Vize sancağındaki tezkereli ve tezkeresiz timarlar tahlil edildiğinde 1568 tarihinde toplam 111 timardan 72'si (% 64,8) tezkeresiz timar statüsünde olduğu görülmektedir. Vize sancağında tezkeresiz timarların sayısının Anadolu'daki diğer sancaklardan daha yüksek olmasının en önemli sebeplerinden birisi, tezkereli timar alt sınırının 5.999 akçe üstü olmasıdır. Çünkü Karaman ve Rum eyaletine tabi sancaklarda 2.999 üzeri, Anadolu eyaletine tabi sancaklarda 4.999 akçe üzeri timarlar tezkereli timar statüsündedir. Şayet bu alt sınır Vize sancağında 2.999 akçe üzeri olmuş olsaydı 111 timardan sadece 29'u (% 26,1) tezkeresiz timar statüsünde olacaktı.

Ortalama timar gelirleri dikkate alındığında Vize sancağındaki timarlıların önemli bir kısmının cebelü sağlamakla yükümlü olmadıkları sonucuna varılabilir. Bilindiği üzere Vize sancağında kılıç hakkı, 6.000 akçeye kadar olan tezkeresiz timarlarda 3.000, 6.000 ile 20.000 akçe arasında değişen tezkereli timarların kılıç kısmı ise 6.000 akçedir. Bu durumda geliri 6.000 akçe ve üzeri timarların cebelü yükümlülüğü olduğu düşünüldüğünde 1568 tarihinde mevcut 111 timardan 39 (% 35) tanesinin cebelü yükümlülüğü söz konudur. Yine bu tarihte Vize sancağı dâhilindeki timarların % 54'ü 2.000-5.000 akçe aralığında bir değere sahiptir. Bu timarların gelir ortalaması ise 5.220 akçedir.

1530 tarihinde Vize sancağındaki timar ve ze'ametlerin toplam sancak hâsılatına oranı % 47,14'tür. (Bkz. Tablo V) Bu oran Aksaray sancağında 1523'te % 82,⁸⁹ Denizli kazasında 1530'da %50,03,⁹⁰ Sinop kazasında 1530'da % 73,3,⁹¹ Ereğli kazasında 1530 tarihli mufassal defterde % 74,4,⁹² Maraş kazasında 1526'da % 77,⁹³ Zamantu kazasında 1527'de % 81,⁹⁴ Bursa'da 1530'da % 54,2,⁹⁵ Halep'te 1525'te % 76,35⁹⁶ oranındaydı. Muhtelif kazalarda tespit edilen oranlara baktığımızda Vize sancağının ortalamanın oldukça altında olduğu

⁸⁷ Orhan Kılıç, "Muş Sancağı Dirlikleri (1604-1605)" s. 157.

⁸⁸ Mehmet Öz, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara 1999, s. 133.

⁸⁹ Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, s. 236.

⁹⁰ Turan Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazıkıyye (Denizli) Kazası*, s. 412.

⁹¹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop (XV. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Sinop Kazası)*, s. 256-270.

⁹² Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Ereğli Kazası*, s. 155.

⁹³ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, s. 195.

⁹⁴ İbrahim Solak, *XVI. Yüzyılda Zamantu Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Konya 2007, s.83.

⁹⁵ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, s. 126.

⁹⁶ Enver Çakar, "H. 931 (M. 1524-1525) Tarihli ve 125 Numaralı Halep İcmal Defterinin Tanıtımı ve Tahlili", s. 120.

görülmektedir. Bunun en önemli sebebi İstanbul'a yakınlığı sebebiyle Vize sancağında padişah ve ümera haslarının önemli bir yekûn teşkil etmesiydi.

XVI. yüzyılın ikinci yarısı olarak değerlendirmeye aldığımız 1568 yılına ait timar icmal defterine baktığımızda ise Vize sancağındaki tüm zeamet ve timar gelirlerinin sancağın toplam gelirine oranı % 55,34 olduğu görülmektedir. Anadolu'nun muhtelif sancaklarında yüzyılın ikinci yarısına ait kayıtlara baktığımızda 1583'te Trabzon'da % 47,⁹⁷ 1575'te Çorum'da % 60,⁹⁸ 1575'te Çeşme'de % 15,⁹⁹ 1580'de Simontornya'da % 51,20,¹⁰⁰ 1583'te Aksaray'da % 80,45,¹⁰¹ 1583'te Akşehir'de % 69,4¹⁰² oranındadır. Sonraki yüzyıllardaki örneklerine baktığımızda ise XVII. yüzyılın başlarında Muş'ta % 53,56,¹⁰³ 1711 tarihinde Rodos'ta ise % 13,94,¹⁰⁴ nispetindedir.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren imparatorluğun taşra bölgelerinde başta ziraat ve toprak mülkiyeti sistemi olmak üzere sürekli ve büyük bir kriz meydana geldi. Bu dönemde fetih hareketlerinin durması üzerine mevcut timarları tasarruf etmek isteyen adaylar çoğalmıştır. Bununla birlikte yaşanan enflasyondan dolayı timarlar ani değer kaybına uğramıştır. Ayrıca sipâhiler timar arazilerini özel mülkleri olarak kendilerine mâl etmeye başlamışlardır. Bu olumsuz gelişmelerden dolayı ilk dönemlerin başarılarının üzerine inşa edilmiş olan timar ve toprak mülkiyeti sistemi çökmüştür.¹⁰⁵ Buna ilaveten timarların sipâhiliğe aday kimselere verilmeyerek hassı hümayuna katılması, bazı devlet adamlarına has olarak verilmesi, hatta yüksek zümredeki insanların hizmetkârlarına dahi dirliklerin verilmesi seferlere katılacak timarlı sipahilerin sayısını düşürmüştür.¹⁰⁶

Halil İncalcık, timar sisteminin çöküntüye uğradığı tarihi Sultan Süleyman devrinin sonları olarak telaffuz etmekte ve bu dönemde kapıkullarının sayısında üç katlık bir artış meydana geldiğini belirtmektedir. Ateşli silahların ve topçuların geniş çapta istimal edilmeye başlanması, çok geniş nispetlerde ücretli ve devamlı askerî birliklerin silâh altında tutulmasını gerektiriyordu. Bu durum, esasen sancak ve timarlara dayanan sipâhilerin önemini azaltmıştı.¹⁰⁷

⁹⁷ M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, s. 541

⁹⁸ Üçler Bulduk, "16. Yüzyılda Çorum Sancağı-II (Dirlikler)", s. 41.

⁹⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, s. 167.

¹⁰⁰ Geza David, *16. Yüzyılda Simontornya Sancağı*, s. 91.

¹⁰¹ Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, s. 236.

¹⁰² Volkan Ertürk, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı*, s. 143.

¹⁰³ Orhan Kılıç, "Muş Sancağı Dirlikleri (1604-1605)", s. 160.

¹⁰⁴ Mehmet Akif Erdoğan, "Rodos Adasında 1711 Yılında Timarlar ve Timarlılar", s. 34.

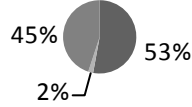
¹⁰⁵ Halil İncalcık, "Osmanlı Tarihinde Dönemler", (haz. Mustafa Armağan), *Osmanlı Geriledi mi?* İstanbul 2006, s. 98-99.

¹⁰⁶ Mustafa Akdağ, "Timar Rejiminin Bozuluşu", *AÜDTCFD*, III/4, Ankara 1945, s. 420.

¹⁰⁷ Bernard Lewis, "Osmanlı İmparatorluğunun İnhitatu Üzerine Bazı Düşünceler", (haz. Mustafa Armağan), *Osmanlı Geriledi mi?* İstanbul 2006, s. 72-73.

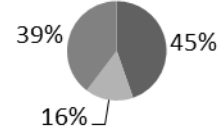
1530 Yılı Has Zeamet ve Timar...

■ Has ■ Zeamet ■ Timar

1568 Yılı Has Zeamet ve Timar Oranları

■ Has ■ Zeamet ■ Timar

1568 Yılı Vize Sancağı Timar Gelir Kategorileri (Tablo VII)

Gelir Kategorileri	1568	
	A	B
1000'den az	0	% 0
1000-1999	7	% 6,4
2000-2999	22	% 19,8
3000-3999	26	% 23,4
4000-4999	12	% 10,8
5000-5999	5	% 4,5
6000-6999	11	% 9,9
7000-7999	5	% 4,5
8000-8999	9	% 8,1
9000-9999	3	% 2,7
10000-14.999	7	% 6,3
15.000-19.999	4	% 3,6
Toplam	111	% 100

1530 Yılında Vize Sancağı Kazalarındaki Timar Türleri (Tablo VIII)

Gelir Türü	Hâsıl	Gelir Türü	Hâsıl
Vize		Pınarhisar	
Timar-ı Arpalık	53.242	Timar-ı Arpalık	3.767
Timar-ı Sipahiyan	110.428	Timar-ı Sipahiyan	25.157
Timar-ı Mustahfizan	5.800	Timar-ı Doğancıyan	2.095
Timar- Bazdar	7.518	Timar-ı Merdan-ı Kal'a	6.517
Toplam	176.998	Toplam	37.536
Silivri		Bergoz	
Timar-ı Arpalık	18.983	Timar-ı Arpalık	12.492
Timar-ı Sipahiyan	3.720	Timar-ı Sipahiyan	7.600
Timar-ı Dizdar	4.660	Timar-ı Dizdar	2.265

Timar-1 Doğancıyan	650	Timar-1 Bazdar	2.544
Timar-1 merdan-1 Kal'a	5.434	Timar-1 Merdan-1 Kal'a	2.373
Toplam	33.447	Toplam	27.274
Babaeski		Hatunili	
Timar-1 Arpalık	17.056	Timar-1 Doğancıyan	7.150
Timar-1 Sipahiyan	22.724	Timar-1 Sipahiyan	32.323
Timar-1 Bazdar	500	Timar-1 Dizdar	500
Toplam	40.280	Toplam	39.973
Kırkkilise		Çorlu	
Timar-1 Arpalık	10.523	Timar-1 Arpalık	44.852
Timar-1 Sipahiyan	64.126	Timar-1 Sipahiyan	43.013
Timar-1 Dizdar	1.518	Timar-1 Dizdar	12.285
Timar-1 Merdan-1 Kal'a	967	Timar-1 Merdan-1 Kal'a	18.190
Timar-1 Yund Oğlanı	8.680	Timar-1 Dizdar-1 Halil Paşa	3.850
Timar-1 Doğancıyan	6.655	Timar-1 Bazdar	2.400
Toplam	92.469	Toplam	124.590
Hayrabolu			
Timar-1 Arpalık	66.336		
Timar-1 Sipahiyan	72.448		
Timar-1 Doğancıyan	5.007		
Timar-1 Merdan-1 Kal'a	7.828		
Toplam	151.619		
GENEL TOPLAM			724.186

1568 Yılı TD 310'a Göre Vize Sancağı Timarları (Tablo IX)

	Timar Sahibi	Tahsis Olunan Köy-Mezraa ve Diğer Gelirler	Hâsıl
VİZE KAZASI			
1	Ahmed v. Yahya Çavuş	İğdir Fakih karyesi ve Kara Müsellem mezrası hâsılı	6.393
2	Ali v. Hızır	Pinake karyesi hâsılından hisse	3.000
3	Derviş Mehmed	Köseler ve Kurudere karyeleri hâsılı ile Çonkara karyesi hâsılından hisse	6.600
4	Hasan	Sarayha karyesi hâsılından hisse	4.500
5	Kabil Yusuf	Bazarlı karyesi hâsılından hisse	3.000
6	Kaya v. Ahmed	Midye dalyanı mahsulü hissesi	4.658
7	Mahmud v. Hamza	Müsellem ve Kilise karyeleri hâsılı ve Zeynel karyesi hâsılından hisse	2.700
8	Mehmed	Midye dalyanı mahsulü hissesi, Üç kilise karyesi hâsılı	2.700
9	Mehmed Mustafa	Midye dalyanı mahsulü hissesi,	6.000

		Bulgarlı, Kumarlı karyeleri hâsılı ile Zeynel karyesi hâsılından hisse	
10	Mustafa Hamza	Uzun Hacı karyesi hâsılı	2.700
11	Mustafa Hüsrev	Balçık Hisarı karyesi hâsılı ile Cemaat-i Mustafa hâsılı	5.300
12	Mustafa v. İbrahim	Kadı, Yukarı Karışdıran ve İlyaslı karyeleri ile Hızırcı mezarası hâsılı	7.000
13	Osman v. Cafer	İnbade ve Güccük Rizve karyeleri hâsılı ile Yeni Süleyman mezarası hâsılı	3.100
14	Piri Ağa	Kapanlı karyesi hâsılı	3.995
15	Rizvan Abdullah	Musa Hacı karyesi ile Tekelü Yurdu ve Üzeyr mezaraları hâsılı	7.500
16	Hüseyin Kethüda	Müsellem İbrahim karyesi ile Yörük cemaati hâsılı	5.130
17	İbrahim Ağa	Çatal Obası ve Karaca Halil karyeleri hâsılı	4.610
18	Veli Ağa	Korfa Kulibe ve Kerpiç karyeleri hâsılı	15.000
19	Yusuf	Turulya, Urgaz ve İsmail Ağa karyeleri hâsılı	17.785
TOPLAM			111.671
PINARHİSAR KAZASI			
20	Ahmed	Tozaklı karyesi hâsılından hisse	1.214
21	Ali v. Mehmed	Tozaklı karyesi hâsılından hisse ve Sarı mezarası hâsılı	1.245
22	Hasan Çavuş	Çalışlı, Öyüceklü ve Halil karyeleri hâsılı ile Akkoyunlu, Birbene ve Kozoğlu mezaraları hâsılı	8.280
23	İbrahim	Ali Fakih mezarası hâsılı	3.051
24	İbrahim v. Mehmed Kethüda	Toviçe Uruzlu çiftliği ile Süleymanlı ve Kara Hüseyin Deresi mezarası hâsılı	3.000
25	Mehmed	Çeltükçi karyesi hâsılı	2.136
26	Ridvan	Kadı Yörük karyesi hâsılı	3.051
27	Ulak Ahmed	Reislü karyesi hâsılı	2.999
TOPLAM			24.976
BERGOZ KAZASI			
28	İsmail	Köpeklü karyesi hâsılı	3.500
29	Kara Memi	Hasköy karyesi hâsılından hisse ve Tatar Mesud karyesi hâsılı	4.404
30	Mehmed Çavuş	Subaşı, Dügünci ve Kalikoz karyeleri hâsılı	10.000
31	Mehmed Piri	Geyiklü ve Tatarlar karyeleri hâsılı	1.884
32	Yunus	Hasköy karyesi hâsılından hisse	3.405

TOPLAM			23.193
KIRKKİLİSE KAZASI			
33	Ayas Çavuş	Keçilü ve Yund Alanı karyeleri hâsılı ile Nazırlı ve Darubükü mezraları hâsılı	9.700
34	Çerkes Davud	Temürçi İvaz karyesi hâsılı	2.341
35	Çerkes Hasan	Ahladlu, Sofular karyeleri ile Saruluca mezrası hâsılı	3.000
36	Geyvan	Kavaklı karyesi hâsılı ile Pinake karyesi hâsılından hisse, Yengi Viranı ve Balluca Alanı mezraları hâsılı	3.251
37	Hasan	Kara Hüseyin mezrası hâsılı	1.500
38	Mehmed	Bekiller ve Yeniceköy karyeleri hâsılı	2.800
39	Mehmed Hamza	Şeker Hasan karyesi hâsılı	3.000
40	Mustafa	Çayırlı karyesi hâsılı	3.000
41	Yusuf	Daruca ve Yenice Tatar karyeleri hâsılı ile Karaağaç mezrası hâsılı	6.000
TOPLAM			34.592
HASKÖY KAZASI			
42	Bali v. Hüseyin	Güğümlü karyesi hâsılından hisse ve Dokuz Öyük karyesi hâsılından hisse	2.010
43	Halil Yusuf	Karadur Bey karyesi hâsılı ile Cem Viranı ve Muradlu mezraları hâsılı	6.450
44	Hızır	Karaca ve Ejderlü karyeleri hâsılı	5.795
45	İbrahim	Hani karyesi hâsılı	2.228
46	Mehmed	Güğümlü karyesi hâsılından hisse	6.201
47	Mehmed v. Hızır	Kara Menteşe karyesi hâsılı	1.500
48	Mehmed v. Yusuf	Kulfallu, Çenger Farası karyeleri hâsılı ile Oruçbeylü karyesi hâsılından hisse	8.000
49	Murad v. Hasan	Saru Hamza karyesi hâsılı	3.000
50	Mustafa	Kırcalar karyesi hâsılı ile Saru Ahmed cemaati hâsılı	4.100
51	Mustafa v. Kasım	İshak mezrası hâsılı	2.200
52	Şehsuvar	İğdirli karyesi hâsılı ile Hacı mezrası hâsılı	4.000
53	Yusuf	Bozatlı ve Uğurlu Şeyh karyesi hâsılı	6.000
54	Yusuf	İsmail karyesi hâsılı ile Islık Viranı mezrası hâsılı	4.187
TOPLAM			55.671
BABAESKİ KAZASI			

55	Abdulemin	Çokköy ve Anadolu karyeleri hâsılı	3.000
56	Ahmed	Dokuz Öyük karyesi hâsılından hisse ve Avşar mezrası hâsılı	2.200
57	Beşir Çavuş	Batroz ve Tatar Mesud karyeleri hâsılı ile Doğancılı karyesi hâsılından hisse	9.000
58	Hasan v. Mehmed	Berya karyesi hâsılı ile Çonkara karyesi hâsılından hisse	3.086
59	Hüseyin	Hızır Bey Çiftliği hâsılı ile Cüvelan Kovanlığı mezarası hâsılı	3.000
60	Hüseyin	Tülüce ve Gureba karyeleri hâsılı	8.000
61	Nasuh	Kara Halil karyesi hâsılından hisse	2.555
62	Mahmud	Doğancılı karyesi hâsılından hisse ile Musaiçi Oğulları karyesi hâsılı	4.758
63	Mustafa v. Mahmud	Dokuz Öyük karyesi hâsılından hisse	2.000
64	Pervane	Bazarlı karyesi hâsılından hisse ile Rumbeylü mezarası hâsılı	4.000
65	Ramazan Ağa	Karaca Halil ve Oruç beylü karyeleri hâsılından hisse	10.000
TOPLAM			51.599
HAYRABOLU KAZASI			
66	Ahmed	Sarıyar karyesi hâsılından hisse ile Akçaköy ve Yağrınıcı karyeleri ve Yaylacık mezarası hâsılı	14.000
67	Ali	Köse Rum Bey karyesi hâsılından hisse ile Sefa Çiftlik mezarası hâsılı	2.177
68	Ali Hamza	Ulufeciler karyesi hâsılı	2.400
69	Halil Çavuş	Mestanlı karyesi hâsılı	2.000
70	Hamza Çavuş	Kınıklı, Fakih ve Erikli karyesi hâsılı	10.548
71	İbrahim	Habib Doğan karyesi hâsılından hisse	1.894
72	İbrahim	Çıkrıkçı karyesi ile Ahi Köyü mezarası hâsılı	7.000
73	Mahmud Çerkes	Sarıyar karyesi hâsılından hisse	8.400
74	Mehmed	Akıncılı karyesi hâsılı	6.453
75	Mehmed	Mestanlı, Boyalık ve Terpan karyeleri hâsılı	8.000
76	Mehmed Bey	Sekizköy, Bukasilva, Evciler, Saru İsmail karyeleri ile Güneşlü ve Yağrınıcı mezaraları ve Mahur Sinan çiftlik hâsılı	11.430
77	Mehmed Musa	Habib Doğan karyesi hâsılından hisse	4.105

78	Miralem	Tatar karyesi hâsılı	8.505
79	Mustafa	Bacdar İlyas karyesi hâsılı	6.900
80	Mustafa	Köse Rum Bey karyesi hâsılından hisse ile Karın mezarası hâsılı	2.900
81	Mustafa	Bayramsalu karyesi hâsılı	7.107
82	Mustafa Ali Kethüda	Yörük Hacı karyesi hâsılı, Sarayha karyesi hâsılından hisse ile Alaşehir mezarası hâsılı	9.000
83	Silahdaran	Yavaşça Nusret ve Çenger Farası karyesi hâsılları	16.000
84	Süleyman Şemsüddin	Kestirice ve uzunca karyeleri hâsılları	4.740
TOPLAM			133.559
ÇORLU KAZASI			
85	Hasan Çavuş	Kulsar ve Emin karyeleri ile Müsellem mezarası hâsılı	6.650
86	İbrahim	Tatar İbrahim, Burgazcık, Hanehoş karyeleri ile Uğurlu ve Saruca mezaraları hâsılı	13.800
87	İskender	Armagansalu, Keleci, Hasanlı Musalı karyeleri ile Diryan mezarası hâsılı	16.076
88	Kemal	Paşa Geldi, Kılıç Süleyman ve Tatar Mesud karyeleri hâsılı	3.750
89	Mahmud	Kulfallu, Hacı İlyas karyeleri ile Ahmed Paşa çiftliği ve Has ve Sögüdcük mezaraları hâsılı, Babaeski kazası merkezi resm-i keten ve keyl	11.342
90	Mehmed	Tataroğlu karyesi hâsılından hisse	2.353
91	Mehmed Kethüda	Aydın ve Kapaklu karyeleri hâsılı	5.108
92	Mehmed v. Yunus	Büyük Sevindiklü karyesi hâsılı ile Karaoğlan Mezraası hâsılı	8.000
93	Mustafa	Bulaklu karyesi hâsılı ile Kara Menteşe karyesi hâsılından hisse	3.300
94	Mustafa	Kara Menteşe karyesi hâsılından hisse	2.628
95	Yusuf	Tataroğlu karyesi hâsılından hisse	2.353
TOPLAM			75.360
SİLİVRİ KAZASI			
96	Mehmed	Hopazlıyan ve Oflazlu karyeleri hâsılı	1.800
97	Ser Cebeciyan	Fahrüddinlü ve Seğidlü karyeleri hâsılı	7.266
TOPLAM			9.066

HATUNİLİ NAHİYESİ			
98	Davud v. Nasuh	Kulfallu karyesi hâsılı ile Danişlü Viran mezrası hâsılı	4.607
99	Emir v. Abdullah	Kadı viranı karyesi hâsılı ile İseli mezrası hâsılı	3.820
100	Hamza	Beğlü karyesi hâsılı ile Düğümlü, Dilkülüce ve Kızılca mezrası hâsılı	8.874
101	Hızır v. İskender	Sarı İshaklı ve Balagay İshak karyeleri ile Hızır ve Zekeriya mezrası hâsılı	3.000
102	İbrahim Halil	Aydomir ve Yörük karyeleri hâsılı	2.000
103	Mahmud	Kara Viran karyesi ile Rahman Oğulları ve Aher Obası mezarları hâsılı	3.000
104	Mehmed b. Çavuş Yusuf	Sarı Bayezid, Kara Kocalar ve Kurd Kaya mezarları hâsılı	3.031
105	Mehmed v. Balı	Duranlu karyesi hâsılı ile Çonkara karyesi hâsılından hisse	3.000
106	Mustafa	Kulaguzlu ve uzunca karyeleri hâsılı	3.010
107	Mustafa	Yenice ve Daru Deresi karyeleri hâsılı	2.169
108	Pir Mustafa	Ahıryanlı ve Bakacak karyeleri hâsılı	3.066
109	Sefer	Kara Yusufu, Yörük Hacılu ve Kuru Dere karyesi, Kirankılar mezrası hâsılı	6.200
110	Resul v. Divane Murad	Küblüce, Ece Oğulları, Bakır Viranı, Kara Sülüler, Büksüz ve Evrenoz karyeleri hâsılı ve Musalu mezrası hâsılı	8.000
111	Zeynel	Fakih Deresi karyesi hâsılı	5.999
TOPLAM			59.776
GENEL TOPLAM			579.463

SONUÇ

XVI. yüzyılda Vize sancağı; coğrafi, askeri ve stratejik olarak önemli bir konumda bulunmasının yanı sıra imparatorluğun başkenti İstanbul'un da en önemli müdafaa hattını oluşturmaktaydı. Bu stratejik öneminden dolayı Vize Osmanlı ordusunun Rumeli'ye geçmesini müteakip ilk fethedilen yerlerden birisi olmuştur.

XVI. yüzyılda Vize sancağı dirliklerini tetkik ettiğimiz çalışmamızda, hem padişah haslarının hem de sair ümera haslarının sancağın toplam hâsılatı içinde önemli bir yekûn teşkil ettiği görülmüştür. Bunun en önemli sebebi, Vize sancağının İstanbul'a çok yakın olması ve

böylece bölgenin üst düzey devlet yöneticilerinin bölgede bulunan has gelirlerini kolay bir şekilde kontrol edebilme imkânına sahip olmasıdır.

Vize sancağındaki timarların ortalama gelirlerinin 1568 tarihli timar icmal defterindeki kayıtlar göz önüne alındığında oldukça düşük olduğu görülmüştür. Bu duruma sebep, fetih hareketlerinin durması ve mevcut timarları tasarruf etmek isteyen adayların çoğalmasımı gösterebiliriz. Bu durumun Vize sancağındaki sipahilerin aleyhine bir gelişme olduğu söylenebilir. Yine yaşanan enflasyondan dolayı timarların değerlerinde ani düşüşler olabileceğini de tahmin etmekteyiz. Tüm bu sebepler XVI. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı dirlik sisteminin çözülmesine zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

- ACUN, Fatma. “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması”, *Türkler*, IX, Ankara 2002, s. 899-908.
- AFYONCU, Erhan. “XVII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde İki Yeni Defter: Cebe ve Derdest Defterleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, İzmir 2000, s. 221-229.
- AFYONCU, Erhan. “Defterhane”, *DİA*, İstanbul 1994, s. 100-104.
- AFYONCU, Erhan. “Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları II”, *Belgeler*, XXVI/30, Ankara 2005, s. 85-193.
- AKDAĞ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, II, İstanbul 1995.
- AKDAĞ, Mustafa. “Timar Rejiminin Bozuluşu”, *AÜDTCFD*, III/IV, Ankara 1945, s. 419-431.
- AKTEPE, M. Münir. “Osmanlıların Rumeli’de ilk fethettikleri Çimbi Kal’ası”, *Tarih Dergisi*, I/II, İstanbul 1950, s. 283-307.
- AKTEPE, M. Münir. “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskânına Dair”, *TM*, X, İstanbul 1953, s. 299-312.
- AŞIKPAŞAOĞLU AHMED ÂŞİKİ, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Çiftçioglu N. Atsız, İstanbul 1949.
- AYN ÂLİ EFENDİ. *Kavânin-i Âl-i Osman der-Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, İstanbul 1280.
- BARKAN, Ömer Lütfi. “Timar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, İstanbul 1980, s. 805-872.
- BARKAN, Ömer Lütfi. “H. 933-934 (M. 1527-1528) Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği” *İFM*, XV/1-4, İstanbul 1953, s. 251-329.
- BARKAN, Ömer Lütfi. “Feodal Düzen ve Osmanlı Timarı”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, İstanbul 1980, s. 873-895.
- BAŞTAV, Şerif. *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461)*, Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri, Ankara 1989.
- BELDİCEANU, Nicoara. *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara 1985.
- BOSTAN, M. Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara 2002.
- BULDUK, Üçler, “16. Yüzyılda Çorum Sancağı-II (Dirlikler)”, *OTAM*, VI, Ankara 1995, s.39-50.
- CEYLAN, Mehmet Akif. “Vize’de (Kırklareli) Yerleşmenin Gelişimi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, İstanbul 2011, s. 53-92.
- CİN, Halil. *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Ankara 1978.

- ÇAKAR, Enver. "H. 931 (M. 1524-1525) Tarihli ve 125 Numaralı Halep İcmal Defterinin Tanıtımı ve Tahlili", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 90, İstanbul 1994, s. 115-130.
- ÇAKAR, Enver. "313 Numaralı Timar Ruznamçe Defteri ve Bu defterde Halep Vilayeti ile İlgili Bazı Tespitler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI/1, Elazığ 2001, s. 235-246.
- DAVİD, Geza. "Maliye Tarihi Kaynağı Olarak Timar Defterleri", *TDA*, S. 87, İstanbul 1993, s. 223-236.
- DAVİD, Geza. *16. Yüzyılda Simontornya Sancağı*, İstanbul 1999.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif. "Rodos Adasında 1711 Yılında Timarlar ve Timarlılar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIII, İzmir 1998, s. 25-35.
- ERGENÇ, Özer. *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara 2006.
- ERTÜRK, Volkan. *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı*, İstanbul 2011.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib. *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib. "Kanuni Sultan Süleyman'ın Timar ve Zeamet Tevcihi ile İlgili Fermanları", *Tarih Dergisi*, XVII/XXII, İstanbul 1967, s. 35-48.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib. *Rumeli'de Yörükler ve Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İstanbul 1957.
- GÖKÇE, Turan. *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazıkıyye (Denizli) Kazası*, Ankara 2000.
- GÖYÜNÇ, Nejat. "Timar Ruznamçe Defterlerinin Biyografik Kaynak Olarak Önemi", *Bellekten*, LX/227, Ankara 1996, s. 127-138.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s. 123-132.
- HOCA SADETTİN EFENDİ. *Tacü't Tevarih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1999.
- HOWARD, Douglas. *The Ottoman Timar System and İts Transformation (1563-1656)*, İndiana University 1987.
- İNALCIK, Halil. "Polunya (Apollunia)- Tanrı-Yıktdığı Osmanlı Rumeli Fetihleri Kronolojisinde Düzeltilmeler", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 27-57.
- İNALCIK, Halil. "1431 Tarihli Timar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Timar Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 109-114.
- İNALCIK, Halil. "Rumeli", *İA*, IX, s. 766-773.
- İNALCIK, Halil. *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, (1300-1600) I*, İstanbul 2000.
- İNALCIK, Halil. "Osmanlı Tarihinde Dönemler", (Haz. Mustafa Armağan), *Osmanlı Geriledi mi?* İstanbul 2006, s. 81-100.
- İNALCIK, Halil. "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 1-14.
- İNALCIK, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003.
- İNALCIK, Halil. "İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 15-30.
- KARACA, Behset. *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası*, Isparta 2009.
- KILIÇ, Orhan. "Muş Sancağı Dirlikleri (1604-1605)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX/I, Elazığ 1999, s. 155-177.
- KUNT, Metin. *Sancaktan Eyalete (1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi)*, İstanbul 1978.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Ankara 2010.

- LEWIS, Bernard, “Osmanlı İmparatorluğunun İnhitâtı Üzerine Bazı Düşünceler”, (Haz. Mustafa Armağan), *Osmanlı Geriledi mi?* İstanbul 2006, s. 59-80.
- MEHMED ARİF. *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, TOEM İlavesi, İstanbul 1329.
- OFLAZ, Mustafa. “Osmanlı Dirlik Sistemi”, X, *Türkler*, Ankara 2002, s. 695-708.
- OSTROGORSKY, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, Ankara 1986.
- ÖZ, Mehmet Öz *XV ve XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara 1999.
- ÖZTÜRK, Kadir. *Bütünüyle Vize Tarihi, Coğrafyası ve Turistik Önemi*, İstanbul 1959.
- SAHİLLİOĞLU, Halil. “Ze’amet”, *İA*, XIII, İstanbul 1986, s. 477-479.
- SAYAR, Mustafa H. “Eski ve Ortaçağlarda Vize (Bizye) Tarihi ve Anıtları”, *Vize II. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İstanbul 2005, s. 41-44.
- SOFYALI ALİ ÇAVUŞ., *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, (nşr. Midhat Sertoğlu), İstanbul, 1992.
- SOLAK, İbrahim. *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara 2004.
- SOLAK, İbrahim. *XVI. Yüzyılda Zamantu Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Konya 2007.
- ŞAHİN, İlhan. “Timar Sistemi Hakkında Bir Risale”, *Tarih Dergisi*, XXXII, İstanbul 1979, s. 905-935.
- TURAN, Ahmet Nezih. *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, Ankara 2012.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1994.
- ÜNAL, Mehmet Ali. *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara 1999.
- ÜNAL, Mehmet Ali. “XVII. Yüzyıl Başlarında Harput Mukataatına Ait Bir İcmal Muhasebe Defteri”, *OÜEFD*, III, Samsun 1988, s. 93-107.
- ÜNAL, Mehmet Ali. *Osmanlı Devrinde Sinop (XV. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Sinop Kazası)*, Isparta 2008.
- ÜNAL, Mehmet Ali. “XVI. Yüzyıl Sonlarında Bir İltizam Sözleşmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VI, İzmir 1991, s. 59-77.
- YÖRÜK, Doğan. *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Konya 2005.
- YÖRÜK, Doğan. *XVI. Yüzyılda Ereğli Kazası*, Konya 2009
- YÜCEL, Yaşar. “Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler”, *Bulleten*, XXXVIII/152, Ankara 1974, s. 657-708.
- ARŞİV BELGELERİ
- BOA. Tapu Tahrir Defteri (Muhasebe-i İcmal Defter), Defter No: 370, 1530 (M).
- BOA. Tapu Tahrir Defteri (Mufassal Defter), Defter No: 194, 1539 (M).
- TK. KKA. Tapu Tahrir Defteri (Timar İcmal), Defter No: 310, 1568 (M).